

יחסי דתיים חילוניים - מומר להכעיס או תינוק שנשבה

הקדמה ומיקוד

השבוע נחתום את לימודנו ביחס הנאות למכונים בימינו חילונים מתוך בירור יסודי במקורותינו בדבר הגדרת המושג "תינוק שנשבה" אשר נהוג להשתמש בו רבות בימינו ביחס לאחינו החילונים

לימודנו השבוע יתחלק ששה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המובאות בדפי המקורות)

חלק א: מעמדו ההלכתי של מחלל שבת בפרהסיא - בחלק זה. נלמד את היחס שראוי היה להתייחס לאנשים שומרים תורה ומצוות ע"פ דברי חז"ל. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את הגמ' חולין ואת רש"י שעליה, וכן את הגמ' גיטין (על דברי השו"ע ניתן לדלג), לאחר מכן יש לראות את דברי הגמ' ביבמות ואת דברי הטור שעליה וכן את דברי המאירי (על הב"י והגמ' סנהדרין ניתן לדלג) לאחר מכן יש ללמוד את דברי הגמ' ע"ז וכן את דברי השו"ע המביאה להלכה (על הגר"א והסמ"ע ניתן לדלג)

חלק ב: גדרו של תינוק שנשבה בין הנכרים והתאמתו לחילוני של ימינו - בחלק זה נלמד מהי הסיבה שישנם כאלו שלמרות שאינם שומרים תורה ומצוות לא זוכים להיחשב כמומרים כפי שהיה ראוי ע"פ החלק הקודם וכן ננסה לבחון האם החילונים בימינו עונים להגדרת תינוק שנשבה. חלק זה והחלק הקודם הינם החלקים העיוניים בסוגייתנו ויש להקדיש להם את מירב הזמן והעיון. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את הגמ' במסכת שבת ואת הרמב"ם שעליה וכן את הרמב"ם מהלכות ממרים (על פירוש המשניות לרמב"ם ניתן לדלג) לאחר מכן יש ללמוד את דברי הרדב"ז ואת הנימוקי יוסף אשר חולק על הרמב"ם הנ"ל. (על הב"י ניתן לדלג) ולבסוף לראות את שני המקורות בדברי החזון איש ולהבין כיצד הוא מחבר בין דברי הגמ' והראשונים הנ"ל לבין החילונים של ימינו.

חלק ג: יין נסך ע"י מחלל שבת בפרהסיא - בחלק זה נראה את אחת ההשלכות ההלכתיות ליחס כלפי החילונים של ימינו כתינוקות שנשבו ביחס להחשבת יינם כיון נסך. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את דברי שו"ת בניין ציון (על דברי הב"י ניתן לדלג)

חלק ד: חיוב אבלות על אדם שאינו שומר תורה ומצוות - בחלק זה נלמד על חיוב האבלות על אדם שאינו שומר תורה ומצוות מעיקר הדין ובימינו. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה.

חלק ה: השלמת מניין ע"י מחלל שבת בפרהסיא - בחלק זה נלמד האם ישנה אפשרות לצרף חילונים של ימינו לכל דבר שבקדושה. יש ללמוד את תשובת פאר הדור ושו"ת מלמד להועיל (על דברי השו"ע והמשנ"ב ניתן לדלג)

חלק ו: הצלת חילוני בשבת מדין פיקוח נפש - בחלק זה נלמד האם ישנה מצווה לחלל שבת ע"מ להציל חייו של חילוני בימינו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את דברי בית מאיר ולעומתו את דברי רבי עקיבא איגר (על הגמ' במסכת יומא ניתן לדלג או לחילופין לעבור עליה במהירות)

מעמדו ההלכתי של מחלל שבת בפרהסיא

1. תלמוד בבלי מסכת חולין דף ד עמוד ב-דף ה עמוד א

אמר רב ענן אמר שמואל: ישראל מומר לעבודת כוכבים - מותר לאכול משחיתתו, שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב... לימא מסייע ליה הכל שוחטין, ואפילו כותי ואפילו ערל ואפילו ישראל מומר; האי ערל ה"ד? אילימא שמתו אחיו מחמת מילה, האי ישראל מעליא הוא! אלא פשיטא מומר לערלות; אימא סיפא: ואפילו ישראל מומר, ה"ד? אי מומר לדבר אחד, היינו מומר לערלות! אלא לאו מומר לעבודת כוכבים, וכדרב ענן. לא, לעולם אימר לך: מומר לעבודת כוכבים לא, דאמר מר: חמורה עבודת כוכבים, שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כולה, אלא מומר לאותו דבר, וכדרבא. מיתבי: +ויקרא א'+ מכם - ולא כולכם, להוציא את המומר, מכם - בכם חלקתי ולא באומות, מן הבהמה - להביא בני אדם שדומים לבהמה, מכאן אמרו: מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה, חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא; הא גופא קשיא, אמרת: מכם - ולא כולכם, להוציא את המומר, והדר תני: מקבלין קרבנות מפושעי ישראל! הא לא קשיא: רישא מומר לכל התורה כולה, מציעתא מומר לדבר אחד; אימא סיפא: חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבת בפרהסיא, האי מומר היכי דמי? אי מומר לכל התורה כולה, היינו רישא! ואי מומר לדבר אחד, קשיא מציעתא! אלא לאו הכי קאמר: חוץ מן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא, אלמא מומר לעבודת כוכבים הוה מומר לכל התורה כולה, ותיבתא דרב ענן! תיובתא.

2. רש"י מסכת חולין דף ה עמוד א

אלא לאו ה"ק - מקבלין קרבנות מפושעי ישראל במומר לדבר אחד חוץ מן המומר לנסך את היין ולהלל שבתות דהני חמירי אלמא מומר לעבודת כוכבים כמומר לכל התורה כולה דמי, האי תנא חמירא ליה שבת כעבודת כוכבים דהעובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית.

3. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מז עמוד ב- דף מז עמוד א

ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי, אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה: פירקן, אמר ליה, תנן: המוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים - אין פודין אותו, אבל פודין את הבנים משום קלקולא, וכ"ש הכא דאיכא קטלא. אמרו לי' רבנן לר' אמי: האי ישראל מומר הוא, דקא חזו ליה דקאכיל נבילות וטריפות! אמר להו: אימא לתיאבון הוא דקאכיל. אמרו ליה: והא זמנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה, ושביק היתירא ואכיל איסורא! א"ל: זיל, לא קא שבקי לי דאפרקינך.

4. שולחן ערוך יורה דעה סימן ב סעיף ה

מומר להכעיס, אפ"ל לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא, או שהוא מומר לכל התורה, אפילו חוץ משתים אלו, דינו כעובד כוכבים. (ר' ירוחם). הגה: ומי שאינו חושש בשחיטה ואוכל נבלות בלא תיאבון אף על פי שאינו עושה להכעיס, דינו כמומר להכעיס, (כך העלה הב"י מדברי הרא"ש).

5. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מז עמוד ב

טבל ועלה - הרי הוא כישאל לכל דבריו. למאי הלכתא? דאי הדר ביה ומקדש בת ישראל, ישראל מומר קרינא ביה וקידושיו קידושין.

6. טור יורה דעה סימן רסח

כתב בעל הלכות גר שחזר לסורו יינו יין נסך ופתו פת כותי ופירותיו טבלים וספריו וספרי קוסמין ושמןו ויינו ובשאר כל דבריו כעובד כוכבים ונראה לאו לכל מילי קאמר דהוי כעובד כוכבים שהרי אם קדש בת ישראל קדושיו קידושין אלא לענין להרחיקו קאמר:

7. בית יוסף יורה דעה סימן רסח

ומ"ש רבינו שהרי אם קידש בת ישראל קידושיו קידושין. פשוט בהחולץ (מז:). וכתב נמוקי יוסף (טז: דיבור ראשון) בשם הריטב"א (מז: ד"ה לתנא) מסתברא דבדיני ממונות בהקנאות וחייבים כולם כישאל הוא נדון ומיהו אם דין המלכות הוא שיהא קונה ומקנה כגוי דינא דמלכותא דינא (גדרים כח:).

8. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מד עמוד א

+יהושע ז' חטא ישראל. אמר רבי אבא בר זבדא: אף על פי שחטא - ישראל הוא.

9. בית הבחירה למאירי מסכת קידושין דף נ עמוד א

וישראל משומד שקדש יתבאר במסכת יבמות פרק החולץ שקדושיו קדושין וגירושיו גירושין ואפילו עובד ע"ז ואף בגר שנתגייר וחזר לסורו הדין כן כמו שיתבאר שם ובתשובת הגאונים נמצא שהמשמדים של עכשו אין קדושיהן קדושין הואיל ומחללין שבת וממה שאמרו ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כל המחלל שבת אינו נקרא ישראל ואף גדולי המפרשים מסכימים שכל שהוא משמד לע"ז מין הוא ודינו כגוי גמור ומכל מקום אין הדברים נראין שהרי אמרו בפרק החולץ דאי הדר ביה הוה ליה כישאל משמד שקדושיו קדושין והדר ליה ודאי לגמרי משמע:

10. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כו עמוד א- עמוד ב

תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן: העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה - לא מעלין ולא מורידין, אבל המינין והמסורות והמומרים - היו מורידין ולא מעלין. א"ל, אני שונה: +דברים כב+ לכל אבידת אחיך - לרבות את המומר, ואת אמרת היו מורידין! סמי מכאן מומר. ולישני ליה: כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון, כאן במומר אוכל נבילות להכעיס! קסבר: אוכל נבילות להכעיס מין הוא. איתמר: מומר - פליגי רב אחא ורבינא, חד אמר: לתיאבון - מומר, להכעיס - מין הוי; וחד אמר: אפילו להכעיס נמי מומר, אלא איזהו מין? זה העובד אלילי כוכבים. מיתיבי: אכל פרעוש אחד או

יתוש אחד - הרי זה מומר; והא הכא דלהכעיס הוא, וקתני: מומר! התם בעי למיטעם טעמא דאיסורא. אמר מר: היו מורידין אבל לא מעלין. השתא אחותי מחתינן, אסוקי מיבעי? אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת: לא נצרכא, שאם היתה מעלה בבור מגררה, דנקיט ליה עילא ואמר: לא תיחות חיותא עלויה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: לא נצרכא, שאם היתה אבן על פי הבאר מכסה, אמר: לעבורי חיותא עלויה. רבינא אמר: שאם היה סולם מסלקו, אמר: בעינא לאחותי ברי מאיגרא.

11. שולחן ערוך חושן משפט סימן תכה סעיף ה

אפיקורס מישראל, והם עובדי עבודת כוכבים או העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס, (הרי זה) אפיקורס, הכופרים בתורה ובנבואה, מישראל, מצוה להרגן; אם יש בידו כח להרגן בסיף בפרהסיא, הורג; ואם לאו, יבא עליהם בעלילות עד שיסבב הריגתן. כיצד, ראה אחד מהם שנפל לבאר, והסולם בבאר, קודם ומסלקו ואומר: הריני טרוד להוריד בני מהגג ואחזירנו לך, וכיוצא בדברים אלו. אבל העובדי כוכבים שאין בינינו ובינם מלחמה, ורועה בהמה דקה מישראל במקום שהשדות הם של ישראל, וכיוצא בהם, אין מסבבים להם המיתה, ואסור להצילן. בד"א, בישראל בעל עבירות והוא עומד ברשעו ושונה בו תמיד, כגון רועה בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם; אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד, אלא עושה עבירות להנאת עצמו, כגון אוכל נבילות לתיאבון, מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו. (עיין ביורה דעה סימן קנ"ח).

12. ביאור הגר"א חושן משפט סימן תכה ס"ק יט

אם יש בידו כו'. ר"ל דמ"ש מורידין היינו אם אין בידו כח להורגן דלא כר"ח והג"ה בס"י שפ"ח סט"ו (ע"כ):

13. סמ"ע סימן תכה ס"ק כא

מצוה להצילו. ה"י [סעיף י"ב] כתב החילוק שיש בין מומר אוכל נבילות לתיאבון ובין רועה בהמה דקה [דאף שגם רועה לתאבון ולהנאת עצמו מניחו לרעות בשדות ישראל], דהרועה עושה עבירה מידי יום ביום וכל היום, משא"כ אוכל נבילות לתאבון. ובפרישה [דרישה שם] כתבתי עוד חילוק, והוא, דהאוכל נבילות לתאבון אינו חוטא אלא לשם יתברך, משא"כ רועה דגוזל וחוטא לחבירו ישראל, ע"ש:

גדרו של תינוק שנשבה בין הנכרים והתאמתו לחילוני של ימינו

14. תלמוד בבלי מסכת שבת דף סז עמוד ב- דף סח עמוד ב

משנה. כלל גדול אמרו בשבת: כל השוכח עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - אינו חייב אלא חטאת אחת. היודע עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - חייב על כל שבת ושבת. היודע שהוא שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - חייב על כל אב מלאכה ומלאכה. העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת - אינו חייב אלא חטאת אחת... רב ושמואל דאמרי תרוייהו: מתניתין בתינוק שנשבה לבין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים. אבל הכיר ולבסוף שכח - חייב על כל שבת ושבת. תנן: השוכח עיקר שבת לאו מכלל דהויא ליה ידיעה מעיקרא? - לא, מאי כל השוכח עיקר שבת - דהיתה שכוח ממנו עיקרה של שבת. - אבל הכיר ולבסוף שכח מאי, חייב על כל שבת ושבת? אדתני היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת, ליתני: הכיר ולבסוף שכח, וכל שכן הא! - מאי היודע עיקר שבת - מי שהיה יודע עיקרה של שבת ושכחה. אבל לא שכחה מאי - חייב על כל מלאכה ומלאכה, אדתני היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל מלאכה ומלאכה - ליתני: היודע עיקר שבת, וכל שכן הא! אלא מתניתין - כשהכיר ולבסוף שכח, ודרב ושמואל נמי - כהכיר ולבסוף שכח דמי. והכי איתמר, רב ושמואל דאמרי תרוייהו: אפילו תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים - כהכיר ולבסוף שכח דמי, וחייב. ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו: דוקא הכיר ולבסוף שכח, אבל תינוק שנשבה בין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים - פטור. מיתבי, כלל גדול אמרו בשבת: כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - אינו חייב אלא אחת, כיצד? תינוק שנשבה לבין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - אינו חייב אלא אחת. ועל החלב אחת ועל עבודה זרה אחת, ומנבז פוטר. וכך היה מונבז דן לפני רבי עקיבא: הואיל ומזיד קרוי חוטא, ושוגג קרוי חוטא, מה מזיד - שהיתה לו ידיעה, אף שוגג - שהיתה לו ידיעה. אמר לו רבי עקיבא: הריני מוסיף על דבריך, אי מה מזיד - שהיתה הידיעה בשעת מעשה, אף שוגג - שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה. - אמר לו: הן, וכל שכן שהוספת. - אמר לו: לדבריך אין זה קרוי שוגג, אלא מזיד. קתני מיהא כיצד תינוק, בשלמא לרב ושמואל - ניחא, אלא לרבי יוחנן ולרבי שמעון בן לקיש קשיא! אמרי לך רבי יוחנן ורבי שמעון: לא מי איכא מונבז דפטר - אנן דאמרינן כמונבז.

15. רמב"ם הלכות שגגות פרק ב הלכה ו

כל המחוייב חטאת קבועה על שגגתו ועשה בשגגה ונודע לו אחר שחטא אע"פ שלא היתה לו ידיעה בתחלה שזה חטא הוא הרי זה חייב חטאת, כיצד תינזק שנשבה לבין העכו"ם וגדל והוא אינו יודע מה הם ישראל ולא דתם ועשה מלאכה בשבת ואכל חלב ודם וכיוצא בהן, כשיודע לו שהוא ישראל ומצווה על כל אלו חייב להביא חטאת על כל עבירה ועבירה וכן כל כיוצא בזה.

16. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת חולין פרק א משנה א

ואמרו הכל שוחטין, ואפילו ישראל משומד, ויש לכך תנאים ואז תהיה שחיטתו מותרת, האחד שלא יהא עובד עבודה זרה, לפי שאמרו משומד לעבודה זרה משומד לכל התורה כולה. והשני שלא יהא מחלל שבת בפרהסיא לפי שהכלל אצלינו מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי לכל דבריו. ושלא יהיה מין. ומינים אצל חכמים הם הכופרים מישראל, אבל אמות העולם הרי קוראים לכופריהם בסימן היחס ואומרים מיני גוים. והם בני אדם אשר טמטמה הסכלות את שכלם והחשיכו התאוות את נפשם ופקפקו בתורה ובנביאים עליהם השלום מתוך סכלותם, ומכחישים את הנביאים במה שאין להם בו ידיעה, ועוזבים את המצוות מתוך זלזול, והכת הזו היא כת של ישוע הנצרי ודואג ואחיתופל וגחזי ואלישע אחר וכל ההולך בשטתם שם רשעים ירקב. ויוודע שהאדם מן הכת הזו כגון שנראה מתבטל ממצוה מן המצוות מתוך זלזול בלי שישגי באותו המעשה הנאה. האנשים הללו אשר זה תיאורם אסור לאכל משחיטתם, וכך אמרו תנו רבנן שחיטת מין לעבודה זרה פתו פת כותי יינו יין נסך ספריו ספריו קוסמים פירותיו טבלים בניו ממזרים. וכן מתנאי המשומד הזה שמותר לאכל משחיטתו שלא יהא צדוקי ולא ביתוסי והם שתי הכתות אשר החלו להכחיש את התורה שבעל פה כמו שבארתי באבות, ונעשה האמת אצלם הבל, ונתיבות האור חשך אפלה, בארץ נכוחות יעול, והם שקוראים אותם אנשי זמנינו היום מינים בסתם, ואינם מינים לפי אמונתם אלא דינם לענין ההריגה כלומר המתחיל את השטה הזו בראשונה מדעתו הנפסדת כדין המינים, כלומר שמותר להרגם היום בזמן הגלות לפי שהם המבוא אל המינות האמתית. ודע כי מסורת בדינו מאבותינו כפי שקבלוהו קבוצה מפי קבוצה כי זמנינו זה זמן הגלות שאין בו דיני נפשות אינו אלא בישראל שעבר עברת מיתה, אבל המינים והצדוקים והביתוסים לכל שינוי שיטותיהם הרי כל מי שהתחיל אותה השטה תחלה ייהרג לכתחלה כדי שלא יטעה את ישראל ויקלקל את האמונה, וכבר נעשה מזה הלכה למעשה באנשים רבים בכל ארץ המערב. אבל אלו אשר נולדו בדעות אלה וחונכו על פיהן הרי הם כאנוסים ודינם דין תינזק שנשבה לבין הגוים שכל עברותיו שגגה כמו שבארנו, אבל המתחיל הראשון הוא מזיד לא שוגג. וכן מן המקובל בדינו המפורסם למעשה כי האדם שעושה עברה שהוא חייב עליה מיתת בית דין כיון שאין אנו יכולים היום לדון דיני נפשות מחרימין אותו חרם עולם בספרי תורות אחרי שמלקין אותו ואין מתירין אותו לעולם.

17. רמב"ם הלכות ממרים פרק ג הלכה ג

במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינזק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריו לאחוז בדרכי המצוות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה.

18. רדב"ז הלכות ממרים פרק ג הלכה ג

בד"א באיש שכפר בתורה וכו'. ענין תינזק שנשבה לבין העכו"ם נזכר במס' שבת. נראה שכתב רבינו זה ללמד זכות על הקראין אבל הנמצאים בזמנינו זה אם היה אפשר בדינו להורידן היה מצוה להורידן שהרי בכל יום אנו מחזירין אותם למוטב ומושכין אותם להאמין תורה שבע"פ והם מחרפין ומגדפין את בעלי הקבלה ואין לדון את אלו בכלל אנוסים אלא כופרים בתורה שבע"פ וכבר הארכתי בתשובת שאלה על ענינם:

19. נימוקי יוסף מסכת בבא מציעא דף מב עמוד ב

וא"ת תינזק מומר עצמו שכיון שיוודע רבונו ומתכוין למרוד בו כופר הוא אבל בן מומרת כיון שנתגדל על דתיהם של עובדי כוכבים שוגג הוא ואין מורידין לאו מילתא הוא דכי אמרינן הכי ה"מ בתינזק שנשבה לבין העובדי כוכבי' שלא הכיר תורת ישראל מעולם אבל זה שעומד בין ישראל והולך ומדבק בחוקותיהם של עובדי כוכבים מן המורידין הוא

20. בית יוסף יורה דעה סימן קנט

ולענין הקראים נראה לי דלהרמב"ם בפירוש מתניתין קמייא דחולין דחשיב להו כתינוק שנשבה בין הגוים אין להם דין משומדים ואסור להלוותם ברבית ואף על גב דלפי מה שכתב בעל נמוקי יוסף (בד"א מעלה ז') (מב: דיבור ראשון) והוא דלא יהבינן דין תינוק שנשבה אלא למי שלא הכיר בתורת ישראל מעולם אבל מי שעומד בין ישראל והולך ומדבק בחוקותיהם של גוים מן המורידים הוא אפשר דהנך נמי דין משומדים יש להם ומותר להלוותן ברבית לא שבקינן דברי הרמב"ם המפורשים בשביל דברי נמוקי יוסף:

21. חזון איש שחיטה סימן א ס"ק ו

ותינוק שנשבה בין העכו"ם דינו כישאל ושחיטתו מותרת שהוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו עמו כשיעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב לא יזיד לבלתי שב אמנם אחר שהשתדלו עמו והוא מזיד וממאן לשוב דינו כמומר ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדינים כאשר יופיעו ברוח קדשם בהכרעת דינו ומה שנחלקו האחרונים ז"ל בצדוקים בדורות האחרונים אי חשיבי כאנוסים היינו בהכרעת שיעור הידיעה שיודעים ממציאות ישראל ושאבותיהם פירשו מהם ונותנים כתף סוררת אי דיינינן להו כשיעור ידיעה למחשב מזיד או לא ואכתי אנוסים הם ובאמת צריך לדון כל איש ואיש בפרט וכמו כן אותן שאבותיו פרשו מדרכי ציבור והוא נתגדל ללא תורה דינו כישאל לכל דבר ונמי צריך לימוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מזיד ואותו שדיינינן ליה כאנוס זוכין בעירוב עבירו

22. חזון איש שחיטה סימן ב ס"ק טז

נראה דאין דין מורידין ולא מעלין האמור לגבי אפיקורסין, אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה, כמו בזמן שהיו נסים מצויין ומשמשת בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז בנליזות מיוחדת והטיית היצר לתאוות והפקרות. ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם, שהכל ידעו שהדחת הדור מביא פורענויות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב בעולם. אבל בזמן ההעלם, שנכתבה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה גדר הפרצה, אלא הוספת הפרצה, שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלמות ח"ו, וכיון שכל עצמנו לתקן - אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת.

יין נסך ע"י מחלל שבת בפרהסיא

23. בית יוסף יורה דעה סימן קיט

עוד מפי הר' יונה ששמע מחכמי צרפת כי משומד לעבודה זרה והוא הולך ממקום למקום ובעיר אחת מאמין העבודה זרה בפני הגוים ובעיר אחרת נכנס בבית ישראל ואומר שהוא יהודי כיון שאומר לנו שהוא יהודי מן הסתם הוא נכנס בתורת יהודי ואינו עושה יין נסך והטעם כי העבודה זרה מילתא דמסתבר שהוא שקר וכשאומר שמאמין בה הוא עושה להנאת יצרו הרע ואינו מאמינו בלבו וכשהוא אומר לנו שהוא ישראל הוא אומר בלב טוב לפי שאמונתו אמונה היא וטובה ואמיתית ומלתא דמסתבר הוא אבל משומד לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל הוא מין ויינו יין נסך וכו' וענין חילול שבת והעברת דברי רבותינו ז"ל לדעתו שעובד עבודה זרה הוא דוקא שהיה מוחזק בו שלש פעמים אבל בפעם אחת או שתים אינו עושה יין נסך ובפני עשרה צריך שיחלל עכ"ל. תשובת הרשב"א עוד בדיני משומד אכתוב בסימן קכ"ד (רא. ד"ה כתב הרשב"א) בס"ד ושם (ד"ה כתוב בשבלי) אכתוב דברי שבלי הלקט גם כן:

24. שו"ת בנין ציון החדשות סימן כג (עיינן גם נקודות הכסף יו"ד קכד ד"ה הראשון בסימן)

פסקים שלא להלכה למעשה.

מה שכ' מעכ"ת נ"י שהוא הי' נוהג לאסור בשתיית יין שנגע בו ישראל מחלל שבת בפרהסיא מפני שהוא מומר לכל התורה כולה והוכיח כן משו"ת המביל"ט שהביא בנקודת הכסף י"ד (סי' קכ"ד) לאסור בשתיית יין שנגעו בו קראים מפני שהם מחללים את המועדות והמה כמחללי שבתות. אמנם יש מי שחולק עליו ולכן שאל אותי איך דעתי בזה.

לענ"ד הדין עמו דכיון דמחלל שבת בפרהסיא הוא כמומר לכל התורה דינו כעובד כוכבים ואפשר שאפילו המהרש"ל שהביא בנקודת הכסף שם שס"ל דקראים אינם אוסרים מודה בזה דקראים אינם מחללין שבתות רק מועדות מפני שחולקים על קביעות שלנו וששוה מחלל מועדות למחלל שבתות לא ס"ל. אבל במחלל שבת ממש דלכ"ע הוי מומר לכל התורה אפשר שגם המהרש"ל מודה. וא"ל כיון דגזירת יינם הוא משום בנותיהם והרי בנות מחללי שבתות לא נאסרו. ז"א דא"כ מומר לעבודת כוכבים לא יאסור יין בשתי' ולפי מה דאמרינן בחולין (דף ד') אוסר וצ"ל כמש"כ הר"ן בחידושו שם וכמו שהעתיק גם מעכ"ת נ"י כיון דהוי ככתיב גמור הוא בכלל גזירתן אעפ"י שאין בבנותיו איסור חתנות וא"כ ה"ה כמומר

לחלל שבת בפרהסיא. וכ"כ הרשב"א בשו"ת הביאו הב"י (סי' קי"ט) דמומר לחלל שבת בפרהסיא יינו יי"נ. והנה עד כה דברנו מעיקר הדין איך לדון מחלל שבת בפרהסיא אבל לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענא מה אדון בהם אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר אם לא יש להם דין אומר מותר שרק קרוב למזיד הוא ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפילה וקידוש ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם כתינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים כמבואר (סי' שפ"ה) וכ"כ גם המב"ט (סי' ל"ז) ואפשר נמי דצדוקין שלא הורגלו בתוך ישראל ולא ידעו לעיקרי הדת ואינם מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשבי מזידין וכו' יע"ש. והרבה מפושעי הדור דומין להם ועדיפי מהם שמה שמחמיר הר"ש בקראים להחשיב יינם יי"נ אינו מפני חילול מועדות שדומה לשבת בלבד אלא מפני שכפרו גם בעיקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקדושין שע"ז בניהם ממזרים. ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו. ולכן לענ"ד המחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם תבוא עליו ברכה. אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו אם לא שמבורר לנו שיודע דיני שבת ומעיז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי כמומר גמור ונגיעת יינו אסור. כנלענ"ד הקטן יעקב.

חיוב אבלות על אדם שאינו שומר תורה ומצוות

25. שולחן ערוך יורה דעה סימן שמה סעיף ה

כל הפורשים מדרכי צבור, והם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם, ואין נכללים בכלל ישראל בעשייתם, ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כשאר האומות, וכן המומרים והמוסרים, כל אלו אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם ח' לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמים. הגה: הפורש מן הצבור ולא רצה לשאת עמהם במסים וארנוניות, מתאבלים עליו (תשו' רשב"א סי' תשס"ג) אבל אין שאר בני העיר צריכים לבטל ממלאכתן בשבילו לעסוק עמו (כן משמע בני"ס סוף מ"ק).

26. ילקוט יוסף ביקור חולים ואבלות סימו יד - על מי צריך להתאבל, ומי הם החייבים באבלות

טז. בזמן הזה מתאבלים כרגיל גם על מי שהיה רשע ומחלל שבת בימי חייו ועבר עבירות רבות, שדין רוב החילוניים בזמנינו כדין תינוקות שנשבו לבין הגויים. וכן אומרים קדיש והשכבה גם על מי שאביו היה רשע.

27. שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן ריג ד"ה סי' שמ"ה

סי' שמ"ה בש"ך ס"ק ה' בא"ד דברגיל לעשות עבירה אין מתאבלין עליו, ונראה דהיינו כשלא התודה קודם מיתה. מחלל שבת וכ"ש שהיה נשוי אשה נכרית אין מתאבלין עליו, כל שלא נודע בברור שמתו בתשובה.

השלמת מניין ע"י מחלל שבת בפרהסיא

28. שו"ת פאר הדור (רמב"ם) סימן עא

מהיכא תיתי שישלימו בהם מנין מאחר שהם אינם מודים בדברי רז"ל ואם כן ודאי כי אינם משלימין המנין והראיה לזה ממה שאמרו בעירוב או ביד מי שאינו מודה בעירוב וכו' אינו עירוב, וכ"ש אלו שאינם מודים בחוקים אלו כלל בודאי שאינם מצטרפים לא למנין לקדיש לתפלה לא לזימון ולא לשום דבר ואפילו יהיו מאה כלא חשיבי דהם אינם משגיחים בדברי רז"ל כלל כי אם מה שיראה להם מהכתובים ואין משימין לב על כל החקים והמשפטים אשר צוו רז"ל ומי שאינו מודה בדבריהם איכה נוכל להצטרף עמהם בדבר אשר תקנו ואלו אינם מודים בודאי אסור הוא

29. שולחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיף יא

עברין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה, אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה.

30. משנה ברורה סימן נה ס"ק מז

או שעבר עבירה - כתב הפמ"ג דוקא עבירה שעבר לתיאבון אבל להכעיס אפילו בדבר אחד או שהוא מומר לע"ג או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם ואינו מצטרף:

31. משנה ברורה סימן נה ס"ק מז

לא נידוהו - אפילו עבירה שחייב עליה מיתה והטעם דכתיב בעכן חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא ובקדושתיה קאי. וכת הנקרא קראים אינם מצטרפין לעשרה שאינם מודים בתורה שבע"פ. וכל מי שהוא כופר בתורה שבע"פ אין מצטרף לכל דבר שבקדושה:

32. שו"ת מלמד להועיל חלק א (אורח חיים) סימן כט

שאלה: במנין שלנו יש אחד או שנים שמחללים שבת בפרהסיא לא לבד במלאכתם כי אם גם עושים מוגמר, ואפילו קידוש והבדלה אינם עושים, אי שרו לצרפם למנין.

תשובה: הפרמ"ג סי' נ"ה באשל אברהם /או"ח/ ס"ק ד' כ' דמחלל שבת בפרהסיא אין מצרפין למנין. וכ"כ בתשו' חכם צבי סי' ל"ח, ואף דבשאלת יעבץ ח"א סי' מ"ט משמע דכל עבריין מצרפין למנין כל זמן שלא נידוהו מ"מ לא כתב בפירוש דגם מחלל שבת בפרהסיא מצרפין ואפשר דמודה בזה דאין מצרפין ועיין מ"ש לענין זה בשו"ת משיב דבר סי' ט' שאוסר. וכ' המג"א /או"ח/ סי' קצ"ט ס"ק ב' מי שהוא רשע בפרהסיא אין מזמנין עליו. וראיתי בשו"ת רשב"ן סי' צ' שהביא בשם שו"ת דורש לציון דזה דוקא במומר להכעיס ובימינו אין עושין להכעיס (וע' שו"ת רשב"ן סי' ס"ז) ותמוה דלהכעיס אפילו בא' משאר עבירות אין מצרפין אותו כמבואר בפרמ"ג הנ"ל /או"ח/ סי' נ"ה, גם הביא שם בשו"ת רשב"ן בשם ליקוטי חבר חלק ה' דף ק"ז שאחרי שגברו בעלי זרוע אין כח בידו להוריד כהן כזה אם עולה לדוכן. וע"ש עוד סי' קל"ט תשובה מהרה"ג מו"ה חיים צבי מאנהיימער זצ"ל, ושם הביא ג"כ שו"ת מהר"י אסאד י"ד סי' נ' שמחללי שבתות בזמנינו כ"ז שלא העידו עליהם בפניהם ובפני הב"ד שחללו בפני י' מישראל אין אוסרים יין במגעם, שיש הרבה אחרונים סוברים דהא דמומר לחלל שבת הוי מומר לכל התורה הוא רק מדרבנן עיי"ש בשו"ת יהודה יעלה. היוצא מכל הנ"ל שעפ"י דין מחלל שבת בפרהסיא אין מצטרף למנין, אך בזמן הזה נוהגין להקל אף בארץ אונגארן ומכש"כ בארץ אשכנז. וזכורני שפעם אחת אירע אבילות לאיש אחד שחנותו פתוח בשבת, והוא אחד מבעלי בתים של קהלתנו, קהל עדת ישראל, וירד לפני התיבה בבית הכנסת של קהלתנו, אך הגבאי ידע לרצות אותו ולפייסו שלא ירד עוד מפני שהקהל ירננו על זה, ואח"כ הלך זה האיש לביהכ"נ של חברת ש"ס, ואף שהגבאי דשם היה איש חרד ויר"א, הניחו לירד לפני התיבה בלי מניעה, וכאשר שאלתי את הגבאי למה לא מנעו, אמר לי שכן הוא ג"כ מנהג מימים קדמונים בבית המדרש דפה שאין מונעין מלירד לפני התיבה האנשים שמסחרם פתוח בשבת, וכיון שהרבנים דשם שהיו אנשי שם לא מיחו מסתמא היה טעמם ונימוקם עמם, ואפשר שסמכו ע"ז מה שכתוב ג"כ בשו"ת בנין ציון החדשות סי' כ"ג שמחללי שבת בזמנינו נחשבים קצת כתינוק שנשבה לבין הנכרים, מפני שבעוה"ר רוב ישראל בארצנו מחללי שבת הם, ואין דעתם בזה לכפור בעיקרי אמונתנו עיי"ש, וכן הגיד לי הרב מו"ה משולם זלמן הכהן ז"ל בשם הגאון בעל שואל ומשיב שכתב שהאנשים מאמעריקא אינם נפסלים ע"י חילול שבת שלהם מפני שהם כתינוקת /כתינוק/ שנשבה לבין הנכרים אח"כ מצאתי כעין זה בהגהות רע"א לי"ד סי' רס"ד ועיי"ש סברות להקל, אבל ע' פמ"ג א"ח סי' רפ"ב א"א ס"ק ז', וע' ספר חסידים סי' תשס"ח (ואין לי פנאי כעת לחפש תשובה זו דמיירי לענין גיטין בפנים בשו"ת שו"מ). יהי איך שיהי המקיל לצרף אנשים כאלו למנין יש לו על מי שיסמוך, אך מי שיכול לילך לבהכ"נ אחר בלי להכלים איש, פשיטא דמהיות טוב שלא יסמוך על היתר זה, ויתפלל עם אנשים כשרים. עוד יש סניף להקל דבזמננו לא מיקרי מחלל שבת בפרהסיא, כיון שרובן עושין כן, דבשלמא אם רוב ישראל זכאין, ומעטים מעיזים פניהם לעשות איסור זה הרי הוא כופר בתורה ועושה תועבה ביד רמה ופורש עצמו מכלל ישראל, אבל כיון דבעו"ה רובם פורצים הגדר תקנתם קלקלתם, היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך וא"צ לעשות בצנעה, ופרהסי' שלו כבצנעה, ואדרבה היראים קרואים בזמננו פרושים ומובדלים, והפושעים הם ההולכים בדרך כל הארץ.

הצלת חילוני בשבת מדין פיקוח נפש

34. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד א-עמוד ב

וכבר היה רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך, ולוי הסדר ורבי ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. נשאלה שאלה זו בפניהם: מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת? נענה רבי ישמעאל ואמר: +שמות כב+ אם במחתרת ימצא הגנב. ומה זה, שספק על ממון בא ספק על נפשות בא, ושפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל - ניתן להצילו בנפשו, קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי עקיבא ואמר: +שמות כא+ וכי יזד איש על רעהו וגו' מעם מזבחי תקחנו למות. מעם מזבחי - ולא מעל מזבחי. ואמר

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא להמית, אבל להחיות - אפילו מעל מזבחי. ומה זה, שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו, ועבודה דוחה שבת - קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי אלעזר ואמר: ומה מילה, שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם - דוחה את השבת, קל וחומר לכל גופו - שדוחה את השבת. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: +שמות לא+ את שבתתי תשמרו יכול לכל - תלמוד לומר אך - חלק. רבי יונתן בן יוסף אומר: +שמות לא+ כי קדש היא לכם - היא מסורה בידכם, ולא אתם מסורים בידה. רבי שמעון בן מנסיא אומר: +שמות לא+ ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה. אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא: ידידי עדיפא מדידהו, +ויקרא יח+ וחי בהם - ולא שימות בהם.

35. חידושי בית מאיר או"ח סימן של

ואף איפכא מסתברא, דמה בכך שאין דינו כגוי גמור, מ"מ כיון דכל עיקר היתר חלול הוא כדי שישמור שבתות הרבה, ותינוק שנשבה מהי תיתי דהוא בחזקת שלא ישמור שבת, כיון שנשבה בקטנותו דסובר שגוי הוא, ואף ששמואל למד ההיתר מן הפסוק וחי בהם מ"מ מסתמא לא פליג לדינא על התנא שלמדו מן ושמרו ומודה שעל מי שהוא בחזקת ודאי שלא ישמור שאין לחלל עליו... תנוק שנשבה ובן מומרת היכי שאין דינו תקיפה ובודאי ישאר מטומע ביניהם ולא ישמור שבת, מה בכך שאין דינו כגוי מ"מ מה התר לחלל עליו אחרי שידוע קרוב לודאי שלא ישמור שבת, וכי מפני הספק הרחוק שאולי לכשתגדל יתוודע לו שהוא יהודי יסכן עצמו לברוח לקבל דת יהודית אנחנו נחלל שבת, זה לא מסתברא

36. רבי עקיבא איגר מסכת יומא דף פה עמוד ב

מה שכבודו משיג עלי במה שרציתי לומר דעל תינוק שנשבה בין הנכרים דמחללים שבת, דכיון דברייתא יליף מושמרו את השבת וכו' חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה דלא שייך כן בתינוק שנשבה, דמסתמא ישתקע בין הנכרים, ואף דשמואל יליף לה וחי בהם ולא שימות בהם מסתמא לא פליג בהא על הברייתא עכ"ד.

ולבי מהסס בזה הרבה, דהרי הרבה טעמים נאמרו בגמ' ולחד תנא ילפינן מק"ו ומה מילה שהוא באחד מאבריו וכו' ולפי טעם זה לכאורה גם בתינוק שנשבה והגוי מניחו להמול ע"י ישראל מסתמא מילתו דוחה שבת א"כ ה"ה דעל כל גופו מחללים שבת, וגם היא גופא קשיא כיון דדרשינן וחי בהם ולא שימות בהם מנא לן לומר דהוא דוקא היכא דישמור שבתות הרבה, ואי דאמרינן דהתורה הקפידה דוקא על חיות אדם שישמור מצוות א"כ גם בעיקר ציווי להחיות נימא דנפש כזה מותר להרגו דאין מצווין להחיות רק מי שיקיים מצוות, אלא ודאי דאמרינן דהתורה חסה על נפש מזרע ישראל, ה"נ נימא דהותר חילול שבת כדי להחיות נפש מזרע ישראל, והדבר בעיני קשה למאד להחליט כדעת כבודו נ"י.

מקורות נוספים להרחבה

- מקור אמוני - אגרות הראי"ה - אגרת תקנ"ה - באגרת זו פורס הרב קוק את עיקרי שיטתו הרוחנית ביחס הראוי לחילונים של ימינו. איגרת זו הינה ממקורות הליבה של דברי הרב קוק ולכן כדאי מאוד ללומדה בעיון ככל הניתן
- שו"ת יביע אומר חלק א - יורה דעה סימן יא - בתשובה זו מבאר הרב עובדיה באורך את היחס הנכון ליינו של אדם חילוני בימינו
- פסקי תשובות סימן נה סעיף כא - בסעיף זה מביא המחבר את דעת גדולי הפוסקים ביחס הנכון להשלמת מגיין וכדומה ע"י חילונים בימינו כדאי לראות גם את ההערות המובאות בדבריו שם
- שו"ת יביע אומר חלק ח - יורה דעה סימן כא - בתשובה זו מבאר המחבר האם ישנה חובה לכבד הורים חילונים בימינו או שכיוון שאינם שומרים מצוות אין כלפיהם מצוות כיבוד הורים
- שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן נד - בתשובה זו מבאר המחבר את חידושו המפורסם שלמרות שאסור להסתמך על אדם חילוני האומר שדבר מאכל מסוים שהכין כשר אם מדובר על אדם המוכר לו באופן אישי ויודע שלא ישקר לו בוודאות ניתן להקל בכך.